

gen a sor, hogy felkarolja, megőrizze, hogy élete cselekvő része legyen.”

Mindezek jegyében folyik a zentai gyűjtőmunka, egyben mintegy választ adva arra a kérdésre is, hogy a zene milyen szerepet játszhat egy közösség életében, a hagyományok megőrzése milyen módon hathat zenei ízlésünk alakulására. S nyilván az sem véletlen, hogy a kiválasztott dalok megszólaltatására a csókaiak kérték fel, azt a művelődési egyesületet, amely (nemcsak zenei csoportjaival) tartományi, köztársasági, sőt országos szinten is jelentős eredményeket mutatott fel, egyben rangot adva az amatőr művelődési tevékenységnek is. Ifjúsági citerazenekaruk most is szolidan helytállt (kár, hogy a hangfelvétel minősége nem egyenletes, a szövegrész egyes helyeken nehezen kivehető).

Végül kanyarodjunk vissza ismét Kodályhoz, aki *A magyar népzene* című munkájában az egykori gyűjtőkre olyképpen neheztel, hogy azok csak a középosztályba feljutott dalokról vettek tudomást, nem fordultak eléggé a néphez, nem tették meg azt az elhatározó tíz lépést, a falusi udvarháztól a parasztkunyhóig. Nem bocsátkozva most szakmai kérdésekbe, inkább szimbólumként, a lényegi összefüggésekre utalva kockáztatjuk meg a megállapítást: a hagyományok megőrzése és az ízlésnevelés terén, a közművelődési szint emelése érdekében ezzel a lemezzel (és a sorozattal általában) szintén megtettünk néhány lépést. Ami lehet, hogy nem sok. De talán nem is kevés.

SINKOVITS Péter

FÜGGELÉK

GYARMAT A HÍD ALATT

A jugoszláviai magyar irodalom gyanmatii jellegére nagyon korán felhívták a figyelmet. Azóta szórványosan vissza-visszatérő motívum ez irodalomtörténetünkben, -elméletünkben, -kritikánkban, -publicisztikánkban. Igaz, ami igaz: nem a legszerencsésebb meghatározás, az ilyen képzetársítás borzongató, kellemetlen asszociációkat keltő, rossz gondolatokra és rosszaló magatartásra, berzenkedő válaszreakcióra ingerlő. Ezzel többé-kevésbé mindannyian tisztában vagyunk. A mindannyian fogalma alatt pedig nemcsak a nemzetiségi irodalmunkhoz tartozó egyre népesebb nyáj értendő, hanem az immár legalább kettőzötten megszemélyesíthető anyairodalmat képviselő táborá is: a jugoszláviai és a magyarországi irodalmi jelent megtestesítők egyaránt úgy vélik, érzik, hiszik, tudják, hogy kerülendő és gusztustalan is a „gyarmatirodalom” kérdésének fessegetése itt és most, vagyis egymás között. Mi persze készségesen mu-

tatunk kétoldali egyetértést az egybehangzó állítással — utóvégre hova vezetne és mivé fajulna, ha épp maga a nemzetiségi irodalom játssza hamisan a nagy fáradtsággal sikeresen összehangolt zenekarban. Mert a nemzetiségi irodalomban szívesebben látjuk a „hidat”, mint a „gyarmatot”. Igaz is, olyan lehetőség, eleve adott használati tárgy, eszköz a nemzetiségi irodalom, olyan — teljes mértékben és egészében, sajnos, a mai napig sem kiaknázott — közeg, melynek segítségével és amelyen keresztül közelebb kerülhetnek egymáshoz az egymás felé igyekvők, vezérelje őket akár a jó szándék, akár az egymásrautaltság.

De engedessék meg a bátortalan és bárdolatlan közbevetés: nem pusztán a megjelölés, a terminológia, a nyelvi frázis kérdése a tényállás. Sajnos, nemcsak az. A tények pedig ott és akkor bukkanak fel, csapnak bennünket arcon, amikor a legkevésbé számítunk józanító mélyütéseikre. Mert a tények tények — nem ismerik, vagy nem mindig ismerik a közösen és sok verejték árán kidolgozott játékszabályokat. A tények, bizony, alattomosak is tudnak lenni.

Így történhetik és így történik meg, hogy legmesszemenőbb jóindulatunk, legeltökéltebb jó szándékunk ellenére sem maradhatunk csendben: ha úgy istenigazából gyomorszájon vágják, fölszisszen az ember, hiába tudja, hogy ügyetlenség következménye az ütés, az öklözőt anyagi jó szándék vezérelte — így és ezzel akart, avagy még így is és ezzel is rajtunk akart segíteni, lendíteni, s nem épp az ő hibája, hogy rossz helyen, rosszul és rosszkor nyúlt aláink.

De ezúttal nem a bennünket készségesen, ám esetlenül gyámolítókról akarok szólni, nem ők juttatták — hosszabb idő után — eszembe irodalmunk gyarmati voltát, mely léttől, úgy látszik a megengedett, az elhatározott, sőt a megkövetelt felszabadulás ellenére is fölöttébb nehéz szabadulni. Mert valószínűleg (de miért ne állíthatnánk szinte kockázatmentesen azt is, hogy nyilvánvalóan) mi vagyunk a gyarmatlét szilárdabbik pillére, alapja.

Látszólag csip-csup kis sztori, semmiség az, amin fennakadtam, de a periférián burjánzó hánccok, az ilyen putiáner gánccok megsokszorozódva hálót szőhetnek körénk, és végül öncsapdánkba esünk.

Néhány hónapja nálunk járt egy magyarországi irodalomértő hivatalos minőségben. Nyilván „hídszemlén”, hisz nemzetiségi irodalmunkban, irodalmunkra vetette magát (egyébként is szakértőnké növekszik iasacsckán saájáthoni berkekben). Nos, ez az ember szorgalmasan dolgozott itt nálunk, s modjam-e, hogy adatgyűjtögetésben osztatlan támogatását élvezte mindazoknak, akikre ráfutott, akikbe belebotlott. Anyaggyűjtési módszere életes volt. Visszatérve persze bizonyossággal is szolgált róla, mivel töltötte kiküldési idejét, beszámolót írt rólunk, a jugoszláviai magyar irodalomról. Többségünk természetesen jó előre tudott a beszámolóról, és várta is kellő izgalommal.

Aztán bumm!

Két íróársat, közeli barátaimat volt alkalmam megfigyelni a beszámoló megérkezésekor. Érthető módon izgatottan lapozgattak, személy szerint is érdekeltek. Azért mégsem hiszem, hogy pontosan tudták, mi szökkentette arcukba, majd pumpálta, szívta ki belőle váratlanul a vért, de pirultak és sápadtak.

Később már csak pironkodtak és sápadoztak: Tiszta hülyeség! — szakadtak ki felújódott és fellazult érzelemzsákjukból.

S valóban már-már nevetséges, amit a „hídszakértőként” is számon tartott, a kiküldtetését becsülettel megszolgálni igyekvő tegnapi vendögünk, mai ítésszünk összehord, úgymond alapos, hisz kétségkívül terjedelmes beszámolójában. Bátor sűrítések, merész összevonások, lélegzet-elállító általánosítások és következtetések: mindent összegezve, fölöttébb eredeti szemléletmód és csak azért nem gyermekes, mert a gyermek nem tudhatja, hogy ő ezt nem tudja, nem ismeri.

Méltán és könnyűszerrel vesézhethé ki bárki ezt az átfogóság lidércnyomásos kényszerével, avagy reményében (mintegy) összeállított helyzetképet. Mellesleg ez is lenne a rendje és a módja, ha már odafigyelünk és annyira odafigyelünk, ki mit mond rólunk. Ez lenne az autonomitás egyik, a természetéből fakadó köznapi és állandó jellemzője, követelménye.

De — ha egyáltalán tartott tőle — fölösleges tartania a nagystíű hídszemrevételezőnek az érintettek lázadásától, bírálatától. Nem, ilyesmi egyelőre nem következik, következhet be. Erős tilalom tiltja — a külső elismerést sóvárgó szolgalelkűség.

Mert egyébként fontos se lett volna, mit ír rólunk abban a beszámolóban az az ember, a futóvendég. Egyébként senki sem pirult és sápadt volna, hacsak nem épp a szakértőnké növekedő ítész.

Hát így állnának a dolgok. Épp ezért legalább a leginkább érintetteknek többet kellene foglalkozniuk a nemzetiségi irodalommal mint irodalommal. Nehogy azon kapjuk magunkat, hogy az általános csodálatnak örvendő hidunk alatt (deklarált célkitűzéseink ellenére is) mi magunk őrizzük a legmakacsabbul irodalmi gyarmatunkat — gyöngeségből.

PODOLSZKI József

AZ ÍRÓK ÉS A BÍRÁK

Az írók sohasem nézték jó szemmel, ha a hatalom beleavatkozott írói dolgaikba. Ellenkezőleg, mindenhol és minden időben tiltakoztak az ilyen beavatkozások ellen, sértette őket a hatalom kotnyeleskedése, erőszakoskodása; saját dolgaikban egyetlen ítélőszéket ismertek el, az iro-

dalmi közvéleményét. Az irodalom, bárhogy is alakult helyzete, tulajdonképpen sohasem ismerte el a külső tényezőket, erők illetékességét saját ügyeinek megítélésében, elbírálásában. Meglehetősen gyakran kényszerült ugyan a külső nyomás eltűrésére, de ezt mártírként viselte és rendszerint erkölcsi tökélet faragott magának belőle. Változhattak a hatalmi rendszerek, az írói hitvallások és célkitűzések, de az alapvető magatartás ebben a kérdésben változatlan maradt egészen napjainkig.

Annál meglepőbb, hogy az utóbbi években, mégpedig épp az írók kezdeményezésére, elszaporodtak nálunk az irodalmi perek, hogy íróink egyre gyakrabban fordulnak a polgári bírósághoz, hozzon döntést, ítéletet a személyüket érintő irodalmi kérdésekben. A szokatlan jelenség természetesen szemet szúrt azonnal, és a közvélemény érthető módon már jó ideje izgalommal és izgatottan figyeli az irodalmi perek burjánzását. S a közvélemény természetesen nemcsak kíváncsi, néma szemlélője a minden esetben jó kis botrányral kecsegtető civódásoknak. A közvélemény a maga módján szintén részt vesz a pereskedésekben, szurkol, véleményhez, megbotráncozik, ítélkezik. Jórészt az ilyen pártos kiállítás következményeként duzzad fel egy-egy irodalmi per soha nem remélt méretekig. Legutóbb például tekintélyes belgrádi hetilapunkban, a NIN-ben folyt szenvedélyes és heves vita (s most jól figyeljünk) Oskar Davičo legújabb irodalmi pere körül...

Bizonyára alaposan át kellene tanulmányozni az irodalmi perek anyagát és a sajtóban megjelent, megjelenő hozzászólásokat is ahhoz, hogy érdemlegesen tárgyalhassunk e furcsa, de már-már mindennapos jelenség természetét. Félő azonban, hogy a lényeg még ennek ellenére is rejtve maradna előttünk, hogy épp a legfontosabb kérdésre nem kapnánk választ. Mert valóban, mi ütött íróinkba, mivel magyarázható pereskedési szenvedélyük?

A bírósági okiratok alapján gondos és pontos kimutatást készíthetnénk, mi a perindítás leggyakoribb jogi alapja s arról is, hogy jogi szempontból vizsgálva az irodalmi vitát, milyen mértékben sodródott az a becsületsértés, a tekintélyrombolás, a rágalmazás stb. mocsarába. Persze további alapos vizsgálódás, összehasonlító kutatás szükségeltetne annak megállapítására, hogy a bíróság színe elé nem kerülő irodalmi vitákra, nyilatkozatokra, bírálatokra is jellemző-e az ilyen hangnem vagy sem és arra is, hogy korábban és jóval korábban, mondjuk, az irodalom klasszikusai kerültek avagy épp előszeretettel használták-e az ilyen hangnemet. Hosszasan értekezhetnénk arról is, árt-e az irodalomnak mint Irodalomnak a pereskedés, vagy milyen különleges jog alapján adatik meg az íróknak, hogy nyilvánosan pocskondiázzák egymást — büntetlenül. Bizony sok érdekes és még több zárós kérdéssel szembesülünk, ha meggondolatlanul belenyúlunk az irodalmi perek címkéjét viselő méhkasba. Jobb nem túlfeszíteni a húrt, nem túlméretezni az ügyet. Nyilván

a NIN is hasonló következtetésre jutott, mert (immár nem először) azzal zárta le a vitát, hogy a sok helyről érkezett sokféle vélemény nagy részének a közlése után a maga részéről pontot tesz a felelés közepére. Igaz is, a szószaporítással, legyen mégannyira őszinte és jó szándékú is, nem jutunk messzire.

Mármost mitévők legyünk? Fogadjuk el a tényeket olyanoknak, amilyenek, és bízzuk az írókra az irodalmi perek sorsát, jövőjét? Mert mégiscsak nyugtalanító jelenség a peráradat, s épp ezért jó lenne tudni, miről is van itt szó.

Annyira eldurvultak, fellazultak, megromlottak volna az emberközi viszonyok az irodalomban, hogy a hatalmi szervek, intézmények védelmét kell kérni lépten-nyomon? Vagy épp a bíráló szót, az őszinte irodalmi véleménynyilvánítást akarják mindenki torkára forrasztani a pereskedők, a bírósági eljárásokkal fenyegetőzők, mert nagyon is tisztában vannak irodalmi gyöngeségükkel? Esetleg egy-egy per amolyan jó kis intézményesített heppening és áldásos reklámfogás az irodalmi piacon nehezen érvényesülő és általában az írók számára? Netalán egyre több író véli úgy, hogy az eljövendő századok irodalmi, esztétikai igazságszolgáltatása gyöngé vigasz, s ezért jobb lehetőleg azonnal, ha másképp nem, hát a polgárjogi előírások segítségével elégtételt venni? Avagy belefáradtak volna a belső irodalmi értékelés bizonytalankodásaiba, és jobb megoldás híján a jogászoktól és a bíraktól várják a bizonyosságot? S várható-e ennek alapján, hogy az irodalmi, esztétikai értékelést teljes egészében a bíróságokra és a bírákra bízzák az írók hamarosan? Ha pedig mindegyik fenti kérdésre tagadó választ kapunk, akkor talán azt kell feltételeznünk, hogy nem is veszik komolyan szorgalmasan pereskedő íróink a bírósági ítéleteket, hanem pusztán a változatosság, esetleg az apró, kicsinyes bosszú kedvéért terhelik amúgy is elfoglalt és mindenképp nagyobb tiszteletet érdemlő bíróságainkat?

Tisztázni kellene ezeket a kérdéseket. Csupán az a bökkenő, hogy tisztázásuk jó néhány tudományág seregnyi szakértőjének a jól összehangolt csoportmunkáját igényli. Pillanatnyilag viszont azért mégsem az a legfőbb gondunk-bajunk, hogy miért járulnak íróink olyan szívesen a bírák elé. Egyelőre legegyszerűbb a ragályos betegségek vagy a divathóbortok dobozába raktározni el a jelenséget.

P. J.

AZ ÜNNEPEK ÜNNEPE

A színvonal, úgy látszik, különös tehertétel, megerőltető, fárasztó jelenség, melytől a saját kedvtelését szolgáló órákban ösztönösen is, tudatosan is menekül az ember. A színvonal, a minőség a jó közérzet ellenpontját jelöli, testesíti meg, ránk erőszakolt kényszerzubbony, melytől

(szerencsére?) meg is szabadulhatunk hosszabb-rövidebb időre, melyet, mi több, a saját közreműködésünk híján aligha húzhat ránk valaki. Különcök, sznobok, a lélek és a szellem mazochizmusában betegesen élvezkedők állítják, hogy a színvonal, a minőség az embert lényegileg és lényegében meghatározó kategória. De csak ők. S az ilyenek igen kevesen vannak, mit sem tehetnek az egészséges többség határozott és egyöntetű gyakorlata ellen: a színvonal, a minőség szavatoltan kiakolbólttatik mindenhonnan és mindenkor, ahol és amikor jól szeretné és akarja érezni magát az emberiség életerősebb részét képező túlnyomó többség.

Ilyen a tényállás.

A legszembeötlőbb, a leginkább kézzelfogható bizonyítékokat pedig ünnepeink szolgáltatták. S ünnepeink közül is az újévvarás mindenekelőtt. Bizonyára azért, mert ez a legdemokratikusabb ünnepünk; ha jobban belegondolunk, az egyetlen általános ünnep, melyet minden egyes ember a legszemélyesebben a magáénak érezhet és érez. Eszmei-politikai, hitfelekezeti, szociális, etnikai, nemi, életkorbeli stb. hovatartozásától függetlenül. Az újév minden egyes ember számára sajátos jelentőségű, töltésű, tartalmú, jellegű, ám ennek ellenére, sőt, talán épp ezáltal egyetemleges ünnep. Az újév az egyes és az általános pillanatnyilag elképzelhető legtökéletesebb egysége — ennél fogva maga az ünnepek ünnepe: a totális emberiség, avagy az emberiesített totalitás évről évre ismétlődő gyakorlati megjelenése.

Az összes többi ünnepek épp abban maradnak le az újév mögött és válnak szegényessé, csonkává hozzá hasonlítva, hogy mind intimitásukban, mind általánosságukban korlátozottak, szűkek, határoltak, kirekesztik az emberiség jó hányadát, eleve feltételezik az ünneplők és az ünnepeltek előnyjogát a nem ünneplőkkel és a nem ünnepeltekkel szemben. Lett légyen szó akár vallási, akár politikai, akár vallási vagy politikai állami ünnepekről, akár szűkebb közösségek (például családok) vagy egyének jeles napjairól — a képlet azonos: hierarchikus mindegyik ünnepünk, és a ranglétra gyakran az ünnep tagadóival zárul. Ezzel szemben az újévi ünnep nem ismeri a hierarchiát: az ünnep maga, melyet ki-ki tetszése, képessége, kedve, lehetősége szerint telít a maga számára a leginkább megfelelő módon. Időbeli és formális eltérés lehet ugyan és van egyes embercsoportok újévi ünnepsége között, de lényegi nincsen.

Azazhogy mégis, ennek ellenére is van kézzelfogható különbség, lényegi eltérés egyes emberek, egyes embercsoportok, egyes rétegek, egyes osztályok, egyes közösségek (állami és nemzeti közösségegységek) újévezése között, mi több, a gyakorlatban összekuszálódnak, összeszövődnek a különbségek, és a kiismerhetetlenséghez vezető labirintusban torkollnak.

Példálózgassunk?

Megtehetjük, habár fölös szószaporításnak tartjuk az ilyenfajta lajstromozást, hisz az eddig elmondottakból következik, hogy lévén az újév

mindannyiunk közös ünnepe, ki-ki (jogosan a sajátjának érezve) igyekszik kisajátítani és a saját ünneplési módját érvényesítve önmagára szabni, kedvéhez és kedvére formálni. Persze elsősorban ennek eredményeként tapasztalhatjuk aztán a legdemokratikusabb ünnep hierarchizálódását, hisz egyesek és egyes csoportok, rétegek, osztályok stb. akarata, kedve, szándéka a túltengő hétköznapok nehézkedési erejétől fogva az elvileg egyetemleges szabadság pillanataiban is hangsúlyozottabb, erősebb.

Vagyis hát valaki, valakik uralják az újéveinket is.

Uralják pedig annak ellenére, hogy uralmuk alapvetően ellenkezik az újévi ünnepség természetével. És uralják annak ellenére is, hogy ekkori uralmukról szinte senki sem hajlandó tudomást venni, strucc-mód a homokba dugott fejekkel bizonygatja mindenki, biztatgatja önmagát, hogy azért ez az ünnep mégiscsak az övé. S a tárgyilagosságra érzékenyebbek hozzáfűzik még: legalább a homok alatti területen. Így vonul vissza, mondhatnánk önként a totális demokrácia az intimitás legrejtettebb bugyraiba.

Mindemellett szép számú értetlenkedő is akad minden alkalommal. Napjainkban természetesen a tévé újévi műsora a leghozzáférhetőbb csatater: itt ütköznek meg, ha nem is mindig a nagy nyilvánosság előtt, de törvényszerűen a nagyközönség számlájára a különböző érdekek, fel-fogások, elképzelések.

Az értetlenkedők természetesen tévednek, mégpedig rendszerint kettős hibát vétenek. Egyrészt a saját ízlésük, kívánalmaik, elvárásaik és csak is ezek mércéi szerint ítélik meg az újévi ünnepséget, vagyis akarva-akaratlan maguk is hierarchikus magatartással közelednek a hierarchiaellenességhez. Másrészt szemernyt sem törődnek azzal, hogy hierarchikus viszonyulásukat, követelésüket a demokratizmus maszkja mögé rejtse, hogy legalább a demokratizmus látszatát megőrizve mentse, palástolják irányításra törekvő szándékukat. Nem, ők fennhangon hirdetik, hogy a színvonal, a minőség, az érték nevében szeretnék, akarják a nagyközönség nyakába varrni saját elvárásaikat.

Eleve vereségre ítéltettek.

Az általuk kikezdettek ugyanis sokkal felfegyverzettebbek, tudják, hogy törődni kell a demokratizmus látszatával, a túlnyomó többség óhajára hivatkozva kell megvédeni saját pozíciójukat. Ugyanakkor, mint említettük már, tudják azt is, hogy a színvonal különös teherteretel.

Ne csodálkozzanak hát a méltatlankodók, hogy évről évre szelmalomharcnak bizonyul az ő harcuk nyilván nemcsak újévi ünnepségeinket kellene másképp rendezni, más tartalommal tölteni ahhoz, hogy reálisak legyenek elvárásaik.

P. J.